

проф. д-р ПЕНКА НАЙДЕНОВА

ЦЕНТЪР ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО, БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

доц. д-р ГЕНОВЕВА МИХОВА

ЦЕНТЪР ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО, БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ДЕМОГРАФСКОТО ОСТАРЯВАНЕ – ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО НА НОВОТО СТОЛЕТИЕ

POPULATION AGEING – THE CHALLENGE OF THE NEW CENTURY

Prof. Dr. PENKA NAIDENOVA

CENTRE FOR POPULATION STUDIES, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

Associate Prof. Dr. GENOVEVA MIHOVA

CENTRE FOR POPULATION STUDIES, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

Abstract: It is review the recent scientific concepts about population ageing in the global and regional scales and the European programs of research and projects of database and priorities definition regarding the integration of studies and policy – oriented issues of further 15 years. Special information is included of the Bulgarian Academy of Sciences participation in the projects of ageing of the EU according the 7-th framework program of the EU Commission.

Key words: Population Ageing, Global and Regional Scales

Историческият заряд на възрастовото преструктуриране

В своето развитие човечеството е постигнало значителни успехи в усвояването на знания в полза на подобряване условията за своето съществуване. И все пак трудна област в изследванията са именно законите на собственото му възпроизводство. Известно е че демографията като наука обхваща закономерностите на естественото и физическото движение на населението, третирано като статистическа съвкупност и че емпиричните наблюдения почиват на статистическите методи. Вероятно тези методи са причина разработваната информация да очертава вярно важните условия и предизвикателства в развитието на населението.

Твърде странно може да прозвучи, но е вярно, че направляващата движеща сила във възпроизводствения режими и

структурните изменения на населението е не раждаемостта, а смъртността. Разбира се, ако се има предвид нейната балансираща роля във възпроизводствения процес. Характерна историческа истина е, че човечеството мери успеха си в борбата с природата по преодоляване на ранната смъртност и удължаване на човешкия живот. Високата смъртност е свързана с неразвитостта и само преди няколко десетилетия беше емблема на развиващите се страни. Нейното ограничаване е истински успех на човечеството, свързан не само с резултатите в медицинската наука и практика, но и с важни физически и социални параметри на околната среда.

Преодоляването на високата смъртност в глобален мащаб проличава в първите прояви на удължаване на средната продължителност на живота в развиващите се страни, достигаща през

столетията едва около 28 години. Успех е ограничаването на ранните умирения, особено сред мъжете, на майчината и детската смъртност, бидейки с вероятност при 10 раждания да оживеят 3 деца. Това става в средата на XX век, докогато развиващите се страни или т.нар. район Юг с две трети от населението на земята имаха естествен прираст едва 0,4 %, а развитите - един или повече. Само за едно десетилетие след 1950 г., след като темповете на прирастите на населението в развитите и развиващите се страни се изравниха, последните достигнаха прираст до 2 %. Най-висок естествен прираст се очертава към седемдесетте години – до 2,3%. Характерна особеност е, че в развиващите се страни спадналата до 20‰ смъртност кореспондира с традиционно високата и непроменяща се раждаемост от 40 - 42 ‰. В течение на близо половин век обаче смъртността спада с по-високи темпове спрямо раждаемостта, така че нарастването на населението не е само ускорено, но и по преценка на много специалисти – експоненциално и безкрайно растящо. Известен е през седемдесетте и осемдесетте години повикът за спиране на растежа поради опасност от изчерпване на ресурсите, неомалтусианските теории за границите на растежа и политиката на ООН за планиране на семейството и фактическо ограничаване на раждаемостта. Независимо от това населението в развиващите се страни продължава да нараства ускорено, докато в развитите страни при ограничена и ниска смъртност раждаемостта системно спада и в много страни това води до и под линията на репродуктивното равнище. Става така, че поради по-голямата продължителност на живота тук, броят на населението се задържа до известна степен, но естественият прираст е нисък или нулев, в резултат на което развиващите се страни имат все по-голям дял в общия брой на населението в света, съответно глобалният темп на

прираст се определя от народите на тези страни. Не е трудно да се проследи този уникален и дълъг процес, ако се има предвид, че към 1950 г. населението на земята възлиза на 2.5 млрд., от които 33% в развитите страни /само в Европа 22%/, а към края на настоящото десетилетие – на 7 млрд., от които 20% в развитите страни (нарастването на Европа е от 550 до 850 млн. без да се отчита приносът от имиграцията на континента). И ако високият темп на прираста на населението в развиващите се страни все още тревожи специалистите и международните организации с вероятността населението на света скоро да достигне критичните 10 млрд., при ограничените и невъзстановими ресурси, то неговите ниски равнища и отрицателни стойности на естествен прираст повдигат въпроса как, с какво и пред какви перспективи е човечеството при все по-ограничаващата се смъртност и нарастване на средната продължителност на живота, но при ниска раждаемост. Това означава възрастово преструктуриране с тенденция на все по-голямо участие на старите и остаряващите кохорти. Промяната на модела на възпроизводствения режим е последица от победата над ранната смъртност, но тук тя влошава възрастовите съотношения, защото не е паралелна на запазването, ако не на повишаването на равнището на раждаемостта. Все пак познанията за законите на човешкото възпроизводство и за биологичния свят въобще, както и от науката демография, са достатъчен и сигурен ориентир в преценката на бъдещето на възпроизводствения потенциал и устойчивост на човешката популация. Без да се аргументира тук с необходимите пропорции между поколенията, може просто да се каже, че няма нация или територия с бъдеще, ако няма младо население. Освен това наличието на повече лица в нетрудоспособна възраст, които с напредване на годините естествено се

оттеглят от трудово участие и имат висока заболяемост, а и контингент, който се нуждае от постоянни грижи от битово и медицинско естество, означава нарастващи нужди от социални фондове, здравни и други услуги, от заети лица за обслужване, създаване на специализирана домашна среда и т.н. Преодоляването на високата смъртност в глобален мащаб проличава в първите прояви на удължаване на средната продължителност на живота в развиващите се страни, бидейки едва около 28 години. Успех е ограничаването на ранните умиряния, особено сред мъжете, на майчината и детската смъртност, бидейки с вероятност при 10 раждания да оживеят 3 деца. Това става в средата на XX век, докато развиващите се страни или т.нар. район Юг с две трети от населението на земята имаха естествен прираст едва 0,4 %, а развитите - един или повече. Само за едно десетилетие след 1950 г. след като темповете на прирастите на населението в развитите и развиващите се страни се изравниха, последните достигнаха прираст до 2 %. Най-висок естествен прираст се очертава към седемдесетте години – до 2,3%. Характерна особеност е, че в развиващите се страни спадналата до 20% смъртност кореспондира с традиционно високата и непроменяща се раждаемост от 40 - 42 ‰. В течение на близо половин век обаче смъртността спада с по-високи темпове спрямо раждаемостта, така че нарастването на населението не е само ускорено, но и по преценка на много специалисти – експоненциално и безкрайно растящо. Известен е през седемдесетте и осемдесетте години повикът за спиране на растежа поради опасност от изчерпване на ресурсите, неомалтусианските теории за границите на растежа и политиката на ООН за планиране на семейството и фактическо ограничаване на раждаемостта. Независимо от това населението в развиващите се страни продължава да нараства ускорено, докато в развитите

страни при ограничена и ниска смъртност раждаемостта системно спада и в много страни това става до линията под репродуктивното равнище. Става така, че поради по-голямата продължителност на живота тук, броят на населението се задържа до известна степен, но естественият прираст е нисък или нулев, в резултат на което развиващите се страни имат все по-голям дял в общия брой на населението в света, съответно неговият темп на прираст се определя от народите на тези страни. Не е трудно да се проследи този уникален и дълъг процес, ако се има предвид, че към 1950 г. населението на земята възлиза на 2.5 млрд., от които 33% в развитите страни /само в Европа 22%/, а към края на настоящото десетилетие – на 7 млрд., от които 20% в развитите страни (нарастването на Европа е от 550 до 850 млн. без да се отчита приносът от имиграцията на континента). И ако високият темп на прираста на населението в развиващите се страни все още тревожи специалистите и международните организации с вероятността населението на света скоро да достигне критичните 10 млрд., при ограничените и невъзстановими ресурси, то неговите ниски равнища и отрицателни стойности на естествен прираст повдигат въпроса как, с какво и пред какви перспективи е човечеството при все по-ограничаващата се смъртност и нарастване на средната продължителност на живота, но при ниска раждаемост. Това означава възрастово реструктуриране с тенденция на все по-голямо участие на старите и остаряващите кохорти. Промяната на модела на възпроизводствения режим е последица от победата над ранната смъртност, но тук тя влошава възрастовите съотношения, защото не е паралелна на запазването, ако не на повишаването на равнището на раждаемостта. Все пак познанията за законите на човешкото възпроизводство и за биологичния свят въобще, както и науката демография, са

достатъчен и сигурен ориентир в преценката на бъдещето на възпроизводствения потенциал и устойчивост на човешката популация. Без да се аргументира тук с необходимите пропорции между поколенията, може просто да се каже, че няма нация или територия с бъдеще, ако няма младо население. Освен това наличието на повече лица в нетрудоспособна възраст, които с напредване на годините естествено се оттеглят от трудово участие и имат по-висока заболяемост, а и контингент, който се нуждае от постоянни грижи, от битово и медицинско естество, означава нарастващи нужди от социални фондове, здравни и други услуги, от заети лица за обслужване, за създаване на специализирана домашна среда и т.н.

Споменатото придизвикателство, свързано с остаряването, също така разделя страните от двете световни групи. Развитите страни са със сравнително младо население, а остаряващи са развитите страни. Още в 80-те години на изминалия век населението над 65 години в развитите страни е 11 % при 23 % участие на младите групи до 14 годишна възраст, докато в развиващите се страни възрастните са 4 % при 39-40 % население до 14 години. Всъщност сред стареещите страни тези от Европа продължават да остаряват най-бързо, така че понастоящем населението им над 65 години надхвърля 16 %. Сред него фигурира и населението на България, и то на първо място в Европа с 17,2 % и на пето място в света. И така, неподготвена, все още деструктурирана от преживения преходен период и с най-ниското икономическо равнище страна в ЕС, България застава пред сериозното и неотменимо предизвикателство на демографското остаряване. Макар че сред много обществени среди и политици се третира като изненадващо, то е закономерно явление. В крайна сметка разпространението му в глобален мащаб все още се определя от

числовите съотношения и различията във възпроизводствения режим на развитите и развиващите се страни. С други думи процесът на остаряването е неизбежно свързан с характера на осъществявания през столетия демографски преход на народите, регионите и света.

Демографският преход и неговия краен продукт

Извървяният път от човечеството по посока на разширяващо се възпроизвеждане и устойчивост на индивида и популацията се дължи на сложни биологични и социални процеси, различно проявяващи се по време и места на преживяване от населението. Промяната на режима на естествения прираст, чийто резултат е стабилизираното население, се означава като демографски преход. Според известния френски демограф Буржоа Пиша обикновено той е обясняван като последица от намаляването на смъртността, което настъпва по-рано от това на раждаемостта. Впоследствие намалението на раждаемостта изпреварва това на смъртността. Според последните изследвания тези явления не са типични за Франция, където раждаемостта започва да спада едно столетие по-рано от смъртността. Освен там, тази особеност се проявява и в други страни. Промяната на съотношенията между раждаемостта и смъртността, както е известно, е класическото представяне на последователността на този преход, изразен в четири последователни етапи. Първият от тях обикновено се представя като примитивен по типологизацията на френския демограф Л. Анри, който въвежда понятието и периодизацията на прехода. Така този първи етап се представя като неконтролирано време на висока раждаемост и смъртност. Вторият се очертава като период на висока раждаемост и понижаваща се смъртност в резултат на напредъка на знанията и технологичното развитие. Третият се

приема като време на едновременно намаление на раждаемостта и смъртността, което постепенно води до уеднаквяването на темповете им и стабилно население. Четвъртият етап е достигнат когато се осъществява нулев растеж (Тотев, А.Ю., 1992). По мнението на английския изследовател Х. Коул преходът има два етапа – най-типично изразени в Западна Европа. Първият той нарича малтусиански, защото препоръчва намаление на раждаемостта, което да се осъществява чрез ограничаване на брачността, а вторият – нео-малтусионски при намаление на раждаемостта в рамките на брака (Коул, Х. и др., 1974). Очевидно е, че тук непълнотата идва от липсата на съпоставяне между двата процеса – раждаемост и смъртност. Известно е, че в много страни, и от една голяма група от западни автори, настоятелно се поддържа тезата за решително въздействие върху брачните двойки за ограничаване на раждаемостта. Всъщност тези проблеми тук не представляват специален интерес. Споменаването им идва да покаже, че в стремежа посредством демографската политика да се постигне балансирано развитие на населението в света и то при растящо равнище на благосъстоянието на всички народи, твърде голямо внимание се отделя на ограничаване на растежа на населението при все по-голямо неравновесие между развитите и развиващите се страни по численост на населението /а и по икономическо равнище/.

Проблемът е не само обаче в числените съотношения, а и в неравновесието по отношение на възрастовите структури. То доскоро беше пренебрегвано в световната, а и в националните демографски политики. И ако този проблем също изисква научно изясняване, би трябвало да се има предвид не само казаното досега за демографския преход, а предвижданията за неговия краен резултат.

Впечатляващо е, че в научната литература се стига само до етапа на развитието на човечеството, когато най-сетне ще се стигне до инфлексната точка – нарастването ще спре, за да премине в спад на броя на населението и равновесно развитие при нулев или слаб демографски прираст. Най-общо казано, според глобалните модели и проекции за измененията в броя на населението върхът на прираста ще бъде достигнат към 2150-2200 г. при 9.5-10 млрд. население на земята. В продължение на следващите 100 години ще се осъществява слаб и спадащ темп на естествения прираст от 1 до 0.5 %, а от 4000 до 8000 г. ще има нулев прираст. Всичко това изглежда идеалистично – футуристично, за да не го наречем повърхностно. Не са убедителни вижданията, че към средата на XXI век ще се постигне средна плодовитост от 2.07 деца на една жена при раждаемост 13 % и смъртност 7-14 %. Сякаш се изпускат предвид две неща – каква е представата за възрастовата структура на бъдещите хилядолетия и може ли наистина човечеството да замръзне в тях на едно и също възпроизводствено равнище.

Твърде малко внимание се обръща на промените във възрастовата структура като фактор за промените на режима на възпроизводство. Предполага се, че към 2050 г. населението до 15 години ще съставлява 20 % от общия брой на населението на света при 20 % население над 60 години. Средната възраст ще нарасне от 36.5 години на 43. Прогнозата към 2150 г. е, че младото население ще спадне до 17 % при 30 % на лицата над 60 години. Това е една отправна точка, свързана с предизвикателството на остаряването и последиците от него. Видно е, че демографският преход на развиващите се страни се прогнозира като се симулира моделът на развитите страни, макар това да не отговаря на случващото се в техния свят. А ако действително тези 80 % от световното

население в Третия свят следват сегашния репродуктивен модел на развитите страни би трябвало да си дадем сметка за какъв възрастов състав става въпрос и доколко не само старите, а и застаряващите кохорти при раждаемост под репродуктивното равнище ще стесняват възпроизводствения потенциал, така че човешката популация постепенно да намалее и отпадне. Би трябвало съответно да се отговори на въпроса дали развиващите се страни трябва да следват модела на демографския преход на сега развитите страни, като се има предвид че в много от тях при едновременния спад на раждаемостта и смъртността се получи не само нулево равнище, а и дългогодишен отрицателен прираст. Тук би било уместно да отбележим, че именно благодарение на опита у нас един от известните ни демографи – проф. М. Минков - пръв прозря опасността от това явление и предизвикателството на стареенето. То не е толкова свързано с преразпределение на ресурсите, колкото със стесняване на възпроизводствения потенциал за дълъг период, който нарече пета фаза на демографския преход (Минков, М., 1999). Видимо тази концепция за развитието на населението в дългосрочна перспектива е далече по-реалистична от предположението, че за няколко хилядолетия напред ще се задържи слаб темп на прираст на населението. Много от анализите на развитите страни, излизайки от формално аналитични модели и концепции не съзряха истинската природа на породеното от стареенето предизвикателство, подготвящо нова своеобразна демографска съдба на земята.

Политики за възрастните

Демографското остаряване е съвременно предизвикателство с много измерения. То не само е осъзнато сравнително по-късно, но и решенията се търсят откъснато и с различна

протяжност във времето. Засега то се третира главно като заплаха пред развитите страни. Така изследователите в Северна Америка още преди няколко десетилетия обръщат внимание на процеса и разполагат с значителни научни заключения за последствията му, докато в Европа възрастното население става много по-късно обект на проучвания, политика и управление. Фактът, че страната ни е на едно от първите места по остаряване на населението не само на континента, но и в световен мащаб е не само тревожен, но и отговорен. В обстановката на бърз демографски преход, довел до демографска криза само за 5-6 десетилетия и обезлюдяване на цели селища, той не може да се посреща все така с констатации без сериозни противодействия. Вярно е, че е налице един сериозен правителствен документ – Стратегия за демографското развитие на РБългария (2006-2020 г.), който дава реалистична оценка на демографската ситуация и предвижда мерки за преодоляване на отрицателните въздействия от възрастовото деформиране. Подчертава се опасността от все по-голямо демографско натоварване, изразено във все по-голям брой на лицата над 65 години спрямо 100 лица от активно население (16-65 годишно). Възниква въпросът за разпределение на ресурсите за издръжка на населението, за заетостта и ограниченията на социално-осигурителната система. Подмладяването на състава на работната сила при това би трябвало да се съвместява с възможностите и насърчаването на трудовата активност на възрастното население. Всички подобни предизвикателства изискват в отговор на Стратегията за демографско развитие не само целесъобразна политика, но и устойчивост в провеждането ѝ. Всъщност и двата момента или липсват, или в недостатъчна степен стоят в центъра на вниманието на управляващите

институции. В някои случаи може да се говори за осъзнаване на необходимостта от последователна демографска политика, включително по отношение на възрастното население, но при липсата на ресурси или координиране и при най-пълно разбиране или научно разработване на проблемите, политиката и практиките си остават непълни и неефективни, а в някои случаи – и противоречащи едни на други.

Не може да се отрече, че политическите или научните среди и широката общественост имат известна осведоменост по отношение становището и политиката на ЕС съобразно процеса на застаряването, който е най-интензивен именно в Европа. Известни са постановките за т.нар. активно остаряване, когато се събират в обща платформа приоритетите за осигуряване на стареене в добро здраве, активизиране на трудовата и културната дейност на възрастните, отстраняването на социалното им изключване и осигуряването на задоволителни материално - битови условия. И все пак нищо не показва, че се зачита комплексният характер на проблемите на стареенето. Вниманието засега е съсредоточено главно към реформата на социално-осигурителната система, макар че самият проблем нито е нов, нито му се търси решение за пръв път (Златанов, С., 2007). Някак ведомствено самостоятелно и като че ли с обвинителна нотка към възрастните се разтягат в ефира и въпросите за здравното обслужване, да не говорим за изхранване, цени, транспортни и битови услуги. В същност предизвикателството си остава, виждано главно в опасността от недостиг на средства и липса на млади поколения. В дългосрочния план на демографския преход обаче, то все още стои откъснато от проблема за естественото възпроизводство на човешката популация. Осъзнатата дейност на хората и политиката за собствената им възпроизводствена

среда всъщност е обективна необходимост в глобален мащаб, а в противодействието на процеса на остаряването не може да не се разчита на развитието на научните знания за демографските процеси и взаимните действия на нациите в осъществяването на глобалната и регионалните демографски стратегии.

Научно изследователски направления и проекти

Амбицията на звеното към БАН – Институт за изследване на населението и човека, като партньор на два текущи проекта по стареенето на Европейската комисия е не само да осъществява задачите им на национално равнище, а и да извършва научни изследвания в тази област и най-вече - да проявява инициатива за координиране на изследванията по стареенето у нас и утвърждаване на сътрудничество между изследователи от различни области с оглед на въвеждане на интердисциплинарни проучвания, включително с оглед да се подпомагат компетентните органи в формулиране и провеждане на политики и практики, свързани с възрастното население и с клонящите към остаряване генерации.

Много голямо значение при ориентацията в подобна дейност има опитът и знанията, произтичащи от изпълнението на споменатите два проекта, в които участва досегашния Център за изследване на населението, на когото от юли, 2010 г. официален правопреемник е Институт за изследване на населението и човека при БАН. Проектите са по Седма рамкова програма на ЕС до началото на 2009 г. и продължение на проекта ERA-AGE – европейско изследователско пространство по стареенето. Първият ERA-AGE 2 се отнася до изграждането на информационна база данни за извършените изследвания по стареенето. Вторият, наименован Пътна карта на изследванията по стареенето FUTURAGE е предназначен да очертае

основните приоритети, които следва да залегнат в бъдещите изследвания по стареенето. Това се осъществява по пътя на избрани методологически подходи, главният от които се състои в класификацията на темите и приоритетите в еднородни области, които в последствие се интегрират по елементи на цялата система. По този начин се формира т. нар. окончателна или завършена пътна карта на изследванията и приоритетите по стареенето. Основната концепция е, че тази завършена карта на изследванията е необходима като израз на стареенето не само като биологичен, но и като социален процес, зависещ и от околната среда. В съответствие с това първоначално в проекта са дефинирани 4 основни области, всяка със специфични теми и приоритети. Идентификацията на тези приоритети става като във всяка страна се провеждат консултации с подбран брой специалисти с участието на изпълнителите на проекта по страни, нещо което е направено и у нас. Тези приоритети се обсъждат на специални научни семинари от страна на изследователи, както и от политици, имащи отношение към политиката за възрастните, обобщават се от специално насрочени научни съвети, след което се подготвят като част от пътната карта. Ръководител на двата проекта е екип от университета в Шефилд, Великобритания, оглавяван от проф. по социология Алън Уокър.

В процеса на работата научните области се разширяват, но все пак главните са очертани още при съставянето на проекта. Първата от тях е посветена на биогеронтологията, биологията и биомедицината. Тук са разграничени 12 ключови приоритета с много специфичен характер и много важно място в пътната карта.

Втората тематична област, чието научно ръководство по проекта се възлага на Италианския институт по здравето и стареенето, Анкона, се

отнася до социалните и икономическите ресурси, като темите са групирани в няколко групи. Тяхното интегриране става с помощта на 99 въпроса, които взаимно се допълват и общо представят проблематика от няколко изследователски области. На първо място са въпросите за възрастните поколения, представени като лица, оказващи услуги или трудово заети и лица, които се нуждаят от грижи и специфични услуги. Включени са и социалните параметри на имиграционните групи, участващи на пазара на труда като възрастно население в страната – приемник, нуждаещо се от специфични грижи, включително отчитащи традиционните особености и битови нужди. Обръща се внимание също на проявите на насилие и социална изолация на възрастните, на здравните услуги за тях и приспособяването им към съвременното технологично равнище на околната социална и домашна среда.

Друга основна тема засяга взаимовръзката между околната среда и възрастните. Означава се обикновено като геронтология на околната среда, имаща социални и домашни параметри. Приоритетна област, която предстои да бъде изяснена е предпочитанието на възрастните да остават в домашна обстановка, вместо да ползват специализирани старчески домове и здравни заведения.

Друга тематична област е активното стареене и здравословното остаряване. Тук се изяснява разбирането за активно остаряване. Позицията на самите възрастни хора по отношение на изследванията, политиките и практиките за тях. В процеса на изпълнението на проекта също бе идентифицирана като самостоятелна тематична област моделът на достъп до информацията за изследванията по стареенето и отношението към процеса от страна на самите възрастни.

Национални параметри на предизвикателството на стареенето

В един период от десет години у нас действително нарасна управленският и политическият интерес към проблемите и фактите на застаряване на нацията. Приета Стратегия за демографското развитие на страната за периода 2006-2020 г., направиха се изменения в социално-осигурителната система, явиха се закони и законодателни разпоредби в защита на възрастните, направи се значителна крачка по обгрижването на значителен контингент нуждаещи се. Търсят се, също така, форми за преодоляване тежестите от икономическата криза и обедняването, както и за хармонизиране на междупоколенческите отношения. Засилва се и научно изследователската работа в тази област, дори при известни опити за интегриране на проучванията. Тематиката присъства в не по-малко от 20 научно-изследователски институти и университети. Обучават се, макар и все още недостатъчен по брой контингент от специалисти – изследователи и обслужващи лица.

Въпреки това проблемът не е обхванат цялостно и в достатъчна степен - именно защото не се вижда като основно демографско предизвикателство на съвременното от гледна точка на твърде сериозните материално финансови, здравни и трудови затруднения на възрастните хора у нас, както и на бъдещето - от гледище на възрастовото деформиране, недостига на млада работна сила и ресурси за поддържане и възпроизводство на населението. Споменатите проекти имат определен принос в полза на преодоляване на последиците от това предизвикателство. От гледна точка на политиката и практиките ползата е в осъзнаване на връзката между политиките за отделните възрасти и за взаимозависимостта между споменатите области, т.е. не може да се мери ефективността само по политиката за здравето, или отделно за доходите, отделно за инфраструктурата.

Затова и научно изследователските области се нуждаят от координация, интегриране на усилията на специалисти от различни научни направления и задължително обвързване на социалните и икономическите ресурси с реалните потребности - и в теорията, и в практиката.

Нито една теоретична концепция за предизвикателствата обаче, не може да изпълни предназначението си, ако в дадена страна няма политическа воля за търсене на решения и за реални мерки за преодоляване на негативните последици от тези предизвикателства. Затова проектите на Европейската комисия включват мероприятия и предвиждат разходи за дейности насочени към въздействие върху управленските и политическите органи и лица в европейските страни с оглед те да осъзнаят предизвикателствата от стареенето и да съдействат да се въвеждат адекватни политики.

Необходимо е обаче и още нещо - да се осмисли фактът, че предизвикателствата, а оттам и приоритетите в политиката за населението, както и в научните изследвания не могат да бъдат еднакви за всички страни и че общо, ако не се осъзнаят последиците им за продължителен времеви хоризонт и за мащаба на цялото световно население, остаряването може сериозно да оцети развитието на човешката популация. И логично следва въпросът: подобна опасност не е ли равностойна, или дори по-силна от една предполагаема ядрена война? Основание има и да се запитаме, дали човечеството има сили да достигне до демографското си себепознание. И дали в отговора му не се съдържа залогът за намиране на решение на стареенето като основно демографско и социално-икономическо предизвикателство, което съпътства новото столетие.

Литература:

Михова, Г. Политиката за възрастните хора – европейски и национални приоритети. В: сб. „Стареене и здраве“, сборник от научна конференция, Варна, 15 май, 2009 г., с. 9-24.

Найденова, П., Г. Михова. Ключови приоритети в изследванията по стареенето. В: сб. „Втори национален форум на изследователите по стареенето на населението“, София, 10 май, 2010, ЦИН при БАН, 2010.

Преса, Р.. Речник по демография, София, 2006. Превод от френски език.

Уокър, А., Дж. Кук. Европейски научни приоритети по стареенето. В сб. „Първи национален форум на изследователите по стареенето на населението“, София, 7 април, 2007. ЦИН при БАН, с. 48-81.

Project ERA-AGE 2 European Research Area on Ageing 2, Seventh Framework Programme of the Commission of the European Communities, <http://era-age.group.shef.ac.uk/>

Project Futurage A Roadmap for Ageing Research, Seventh Framework Programme of the Commission of the European Communities, <http://futurage.group.shef.ac.uk/>